

LANČIĆ

Dobrića Arambašić-Kopal

Ma, Svjetlarki

...zasvitli, zasvitli..., da znan da si tu – moja lanterna...¹

Ne znam točno koliko sam imala godina, rekla bih dvanaest-trinaest. Ne znam ni koji sam razred pohađala, no znam da sam bila u Osnovnoj školi koja mi je unatoč tome što školu uglavnom nisam voljela, ipak ostala u nemjerljivo dražoj uspomeni od Srednje. Dijelom sigurno zbog optimizma sjećanja, što je riječ o davnoj prošlosti. Vrtić mi je možda i zbog toga, u sjećanju, dakako najdraži.

Radosti u vrtiću je osim djetinje bezbrižnosti, svakako jako pridonijela i draga teta Vera, odgajateljica kojoj sam jedno ljeto, i ne znajući, u Puli kao novinarka Gradske rubrike *Glasa Istre*, banula na vrata da bih pisala o njenom urušenom balkonu. Tako je ta nezgoda ipak ugradila i ciglu radosti u naš nenadan susret.

Moja pulska *VIII. osnovna*, rođena kad i ja, 1961., kako se tad zvala, nalazila se na brdašcu *Monte Zaro* pa su je ljudi češće tako i zvali.

U parku *Monte Zaro* danju smo se, poslije škole, često igrali; zapalile bi se i prve cigarete i planuli prvi poljupci. Nije bila rijetkost vidjeti muškarce koji iza lovora (tražeći lovorike?), nisam dakako razumjela zašto, navlače svoje *pišuline*. Tada bismo mi curice vrišteći, uz onaj blesav smijeh ljudi koji na neki način uživaju u strahu, uvijek dale petama vjetra.

Zbog tih se *bolesnika* nitko, kao danas, ozbiljnije nije uzbuđivao osim njih samih. Oni su bili javna tajna, a zna se da nju treba što brže zaobići, ukoliko baš imate peh na nju naići, pa da svi budu na takozvanom miru. Ili kako se tad, ne pomišljajući ni na kraj pameti da će doći do rata, govorilo: *I mirna Bosna!*

Zapravo, želim ispričati priču o srebrnom lančiću za koji, začudo, ni ne znam gdje je završio. Kako su karike bile jako tanke, mislim da je puknuo poput djetinjstva, mjehura od sapunice koji neminovno kad-tad pukne, no neki ljudi ipak uvijek osjećaju mokrinu koja je ih je pritom poškopila. Ja sam ga sigurno popravljala i popravljala sve dok nisam, teškom mukom, shvatila da mu je, kao i djetinjstvu, jednom morao doći kraj. Vjerojatno, kako sve čuvam, imam bar njegov dio.

Kao i većina ljudi, kad si nešto uvrtime u glavu, moram to bar probati izvesti. Tako sam došla na ideju da si od ušteđenih novaca kupim srebrn lančić. I, kupila sam, tanak da tanji ne može biti, dakako jer je jeftiniji, ali i manje vidljiv. Naime, na sveopći užas nas *curica*, u Osnovnoj školi nisu nam dopuštali ikakav nakit, a u početku *Akcije lančić* sam se i zanosila naivnom mišlju da bi tako tanak, mogao pokraj Maminih² svevidećih očiju proći nezamijećeno. Zaboravivši, da kad lažem, ne mogu pokraj *Ma*-detektora za laž, proći bez uključenog alarma.

Kako *Ma*, laž nije podnosila, dakako, nije bilo poželjno lagati, no nisam mislila ni da bih lako mogla dobiti dopuštenje za kupovinu pa sam se stoga odlučila na samostalno djelovanje opravdavajući se u sebi filozofiranjem da bi postizanje samostalnosti trebao biti krajnji cilj odgoja.

U mojoj tintari je postojao, vjerojatno, nepostojeći problem. Reakcije i odgovore *Ma*, ni sestri Lidiji, ni meni nije bilo lako predvidjeti. Često je bivalo potpuno suprotno od onog što sam očekivala.

Ma bi uvijek bila za dogovore, no kako je odrasla u velikoj oskudici, a ni mi se nismo valjali u novcu (nevesele razloge za to ću sad preskočiti), kad bih nešto htjela kupiti, uvijek bi postavljala pitanja poput: *Treba li ti baš to? Je li to pametno kupiti, treba li baš sad, ili ikad, na to potrošiti?*

Razgovore koji su od mene zahtijevali više hrabrosti i umijeća, obično bih započinjala navečer jer je to za mene bilo u *zadnji čas*, a takvo djelovanje bila je moja specijalnost. Za *Ma* u najgore moguće vrijeme. Stoga bi me, nakon što bi *Ma* saznala da stvar nije jako hitna, da *nigdje ne gori*, kako bi ona rekla, obično jako umorna, obzirno, ali odlučno prekinula:

– *Mala, o tome ćemo sutra ujutro, jutro je pametnije od večeri*, dodala bi, obavezno, i poslovicu, jer narod je sigurno uvijek pametniji od pojedinca.

Jutro bi se katkad moralo pričekati do poslijepodneva jer je *Ma* svako drugo jutro radila. Dakako, nisam imala izbora, već pričekati jutro pa kad ono došlo.

Ma je znala nalaziti nakit na raznim mjestima, a i ja sam u obitelji slovila kao najsretnija dobitnica nagradnih igara pa sam se naivno nadala da će u moju lažnu priču o lančiću bez problema povjerovati.

U rano jutro sam se, natašte, pojavila s lančićem u zatvorenoj šaci, naoko sretna, a zapravo strepeći da ne budem otkrivena u laži jer sam znala da i *Ma* nikako ne mogu držati u šaci.

– *Maaamaaa, pogodi što ovdje imam?* mahala sam Mami šakom pred nosom.

Ma se dobrano odmaknula da bi bolje mogla vidjeti te uzvratila:

– *O, dobro jutro, Mala, već si se digla? Nisi još ni jela, a već smišljaš zagonetke.*

A-ha, to je ono što si me sinoć htjela pitati?

– *Da, što misliš da sam našla?*

– *Sigurno neku od tvojih sitnica koje stalno istražuješ. Nemam blage veze, a imam puno posla i popodne radim.*

– *Ne, nešto novo, nećeš vjerovati, našla sam na Monte Zaru.*

Mama je sad ipak zainteresiranije, kao moja pametna i lijepa Modesty Blaise, s velikim upitnikom iznad glave, upitala već više na oprezu:

– *Našla na Monte Zaru!?! Što?*

Otvorila sam konačno šaku rekavši uzbuđeno:

– *Srebrn lančić!*

Ma me je u čudu pogledala i s nevjericom upitala:

– *Ti to ozbiljno?*

– *Ozbiljnije ne može biti.*

Zaista sam takva i postala jer imala sam osjećaj da sam prozirna poput kristalne kugle i da Maminim toplim smeđim očima kojima zrači više no rendgen i ne treba ta viša vibrirajuća frekvencija da bi vidjela fluorescentnu laž.

Ma je samo bacila pogled na lančić koji je budući da je bio nov, izrazito svijetlio:

– *Mala, ti se sigurno šališ. Nov-novcat lančić si našla na Monte Zaru, gdje to, molim te?*

– *Na igralištu.*

Sad je, već pomalo ljuta što joj glupostima kradem dragocjeno vrijeme, dodala:

– *Na igralištu za f i s k u l t u r u? Sve jedno bolje od drugog! Što još tebi neće pasti napamet!?*

Ma je jako dobro znala da učenici u Školu ne nose nakit, a kamoli na *gombanje*, kako bi volio reći Čule (tata).

Znala sam da razgovor neće stati na ovome, da će *Ma* kad-tad stvar htjeti istjerati na čistac pa sam na rubu plača, izvan sebe, u sebi, i ne znajući za Hamleta, ponavljala:

– *Priznati ili ne priznati, pitanje je sad!?*

Uto je *Ma* izjavila da mora ići nešto obaviti na poštu, no da će se brzo vratiti. Kako sam znala da mi *Ma*, s razlogom ne vjeruje, a nisam još bila spremna priznati istinu, tu sam izjavu dočekala kao trenutani spas kako bih opet posegnula, što se bar činilo lako, za maštom.

Za tili čas mi se u ruci našla mala bijela *kuverta* na kojoj sam lijevom rukom (kao dešnjakinja sam htjela maksimalno promijeniti rukopis) velikim tiskanim, razmaknutim slovima, kemijskom napisala svoj nadimak: D O D A. Zadovoljno sam promatrala početak svoje nove priče.

Kad se *Ma* vratila, bacila je pogled na me:

– *I? Što je, z a p r a v o, bilo s lančićem? Da čujem!*

Podrhtavajućim glasom jer mi se već plakalo, no nisam htjela još i time uzrujavati *Ma*, pokunjeno sam rekla:

– *Mama, molim te oprost. Imala si pravo. Lagala sam jer sam mislila da nećeš povjerovati u istinu.*

Sad je *Ma* već pomalo s parom na ušima, ipak s olakšanjem, rekla:

– *Dobrila, prekinula me je nazvavši me imenom, što je uvijek činila kad je stvar bila ozbiljna, ostavi se sad zavrzlama Agathe Christie. Nemam sad zato ni vremena ni živaca.*

Izvukla sam pripremljenu *kuvertu* s lančićem u njoj promucavši:

– *Evo, ovo sam našla u pošti.*

- Ma* je uzela *kuvertu*, gledala kao hipnotizirana u ono D O D A, okrenula se i rekla kao da se šali, iako sam jako dobro znala da joj više nije do šale:
- *Nepoznat pošiljatelj, nepoznat obožavatelj? Dobro da, bar zasad, nemamo i poznatih žrtava. Daj, se uozbilji!*
 - *Evo rekla sam ti da mi nećeš vjerovati.*
 - ...

Ne znam više kako je točno završila ta rasprava, a ni u ludilu ne želim izmišljati, pogotovo sad kad *Ma* više o v d j e nema.

Kazne zbog dvostruke laži o lančiću se ne sjećam. Iako *Ma* nije bila ljubiteljica kažnjavanja pa ju je ona morila ništa manje no mene, za ovakvu laž sam je sigurno zaslužno *fasovala*. To što sam zaboravila kaznu, samo je povratak na prvu kariku priče – optimizam pamćenja kojom se lanac sjećanja, samo naoko, zatvara.

Znam sigurno da je u cijelom događaju, na neki način, nažalost, trpjela i Lidija jer je sestrinski zakon spojenih posuda uvijek bio na snazi već samim tim što postoji suosjećanje. Jasno je da se neraspoloženost ili ljutnja *Ma* na neki način i nehotice zrcalila na nas obje. Zbog toga je moj osjećaj krivnje što sam osim *Ma*, povrijedila i Lidiju iako mi to nije bila namjera, bivao još veći.

Još kao dijete, želeći opravdati laž o *kuverti* sa srebrom koja me čeka u pošti, čudila sam se zašto *Ma*, koja je itekako voljela romantiku, u tako nešto romantično ne vjeruje.

I prije no što mi se moja zamisao ipak obistinila, naišla sam u meni omiljenoj Singerovoj pripovijetki „Gimpl bena“, na misao koja me je, valjda je sad dodatno razumljivo zašto, zauvijek osvojila:

*... Naslušao sam se mnogih priča, mnogo laži i izmišljotina, ali što sam duže živio, sve sam više uviđao da ustvari laži ne postoje. (...) Ne jednom, kada bih čuo za neki slučaj, pomislio bih: 'To ne može biti izmišljeno', ne prođe ni godinu ili dvije, a ja čujem da se tako nešto zaista i dogodilo. Čak i ako je neka priča tek izmišljena, ima tu nešto što je istinito.*³

Na kraju krajeva, Singerove su mi riječi odzvanjale kad sam u Sofiji 2001. u poštanskom sandučiću zaista i našla bijelu *kuvertu* sa srebrom. Nadam se da nitko neće sad ni pomisliti sitničariti jer nije bila riječ o srebrnom lančiću, već o križiću koji mi se svidio na prodaji antikviteta; srebrnom privjesku (s markezitom, piritom kojim se u davnini zaiskrila vatra jer mu je i samo grčko značenje iskričavo).

Ovaj put je *pošiljatelj* bio poznat, I. Hristov Spasov. *Kakvog li znakovitog imena!?* mislila sam kad sam ga upoznala u Biblioteci, (disku!) na katolički Uskrs, 15. 4. 2001. koji se, ovaj put poklapao s bugarskim pravoslavnim. Mislila sam da se čovjek pri predstavljanju, šali.

Od samog križića, više me je razveselilo što se moja zamisao da ću srebrni poklon naći u pošti, konačno ostvarila.

Odmah sam pomislila na *Ma* koja je, nasreću, još bila živa, inače bi to bio još jedan razlog da se živa pojedem što joj to ne mogu ispričati.

Jedva sam čekala jutro da bih ju nazvala jer večer i dalje nije bila prikladna da *Ma* priopćim, nevjerovatne, vijesti. Od umora mi ne bi povjerovala ili pak ne bi mogla mirno zaspati.

Čim sam se, u cik zore, digla, posegnula sam za telefonom.

- *Mama*, (tako sam je zvala kad je bila riječ o nečem ozbiljnom), *zamisli što se dogodilo?*
- *Nadam se nešto dobro, zvučiš tajanstveno. Reci, trebam li sjesti!?*
- *Možeš i ne moraš. Riječ je o iznenađenju.*
- *Znaš da baš i ne volim iznenađenja.*
- *Ovaj put trebaš s a m o povjerovati. Moja se davna izmišljotina ipak obistinila; našla sam kuvertu u pošti i u njoj je bio srebrni...*
- *Dobrila*, nazvala me opet pravim imenom, a znate već kad je to činila, *poludjet ću s tobom, ti si zaista katkad i preuporna. Ne znam gdje mi je glava od posla, a ti očito imaš vremena za šalu.*
- *Mama*, vjeruj mi, ne bih se više usudila, ni u šali ponavljati takvu laž. Imam i ja pametnijeg posla, moram na BUS za Plovdiv, znaš da ponedjeljkom tamo radim.

Kad je konačno povjerovala, *Ma* me odmah nazvala nadimcima, Mala pa i Malena, nasmijala se svojim zvonkim mladenačkim smijehom, koji ju je, kao i mene, pomlađivao i kojeg, na sreću, i dandanas čujem. Možda bi to netko nazvao ludošću, no ja zbog tog i jesam luda, od sreće, baš i koliko sam tužna što je ne mogu vidjeti i zagrliti.

Kako se već prošlost i sadašnjost znaju ispreplitati i utjecati na budućnost, preskačem puno godina u oba smjera, čas u jednom, čas u drugom.

U obitelji se, n a č e l n o, nije čitala tuđa neotvorena pošta, no djedova pisma *Ma* mi je, nakon što se suočila s neizlječivom bolesti, dopustila pročitati otkrivši mi pritom više o djedovoj sudbini, čije detalje sad ostavljam po strani.

Točno četrdeset godina prije smrti mog tate, djed M., bez točaka i ostalih pravopisnih zavrzlama, kao vojnik, legionar, koji se nada da je samo nesretan *gastabajter* u Drugom svjetskom ratu piše svojoj jedinici, mojoj *Ma*:

„Pisano / 7 / 8 / 1944

Draga čerko n... (...) jasam mislijo dasime zaboravila asad vidim da nisi dase sećaš da imaš tatu samo je jako daleko u tuđim svetu otišo je panezna doći timi pišeš dati kupim lančić pajaću gledat ako budem ikako mogo dati kupim jerbo tu ide sve na blok ami vojska nemamo bloka panam je to teško onako ništa nedobijemo (...) Zbogom i molim odgovor ode listak putujućí osta m... čekajućí

Djed je, uslijed nejasne srčane bolesti, nažalost umro istog mjeseca pa *Ma* obećani lančić kao ni Tatu nikad nije dočekala.

Ja sam, nakon što *Ma* više nije bilo na ovom svijetu, uz djedova pisma našla i novčanice koje su očito pristigle kao naknada za njegov neveseo rad: deset kuna iz 1941. te čak tisuću kuna iz 1943.

Za te novce baka K. (mama moje *Ma*) nije kupila hranu koje su itekako bile željne, a kupovina srebrnog lančića za kćer joj pogotovo nije mogla biti ni na kraj pameti.

Gledajući u suton srebrno svjetlucanje mora, nadam se da je to odsjaj bljeska Očevog lančića koji moja *Ma*, konačno, ponosno nosi oko vrata.

Kako je *Ma*, živa bar u sjećanjima, pišem joj u glavi, još jedno pismo:

Draga moja Ma,

sigurno, kao ni ja, nisi zaboravila da su mi, mislim '77., u Dicmu, na Saveznoj radnoj akciji (koja se priznavala kao obvezatna srednjoškolska praksa), gdje se njegovalo tzv. bratstvo i jedinstvo, ukrali oba srebrna lančića koje mi je poklonila Lidija pa me ta krađa boljela još više.

Molim te da mi, ako imaš viška, pošalješ srebrni lančić. Znam da bi mi sve dala, no molim te, nemoj mi poslati svoj... Zbog straha da to ne učiniš, pitala sam se trebam li tu želju uopće izreći, no presudila je želja da se pismo o lančiću i 2023. nastavi slati.

Volim te najviše

tvoja Mala

¹ Tekst i glazba: Mirjana Bobuš, izvedba: Radojka Šverko.

² Mamu ću ovdje kad to ne smeta jasnoći, nazivati Ma kako sam ju, već kao odrasla, nazvala.

³ Isak Bašević Singer. 1986. „Priče“. Svjetlost. Sarajevo. („Gimpl bena“, str. 20.)